

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ

У праці розкрито проблематику інтеграції закладів вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти. Здійснено аналіз розвитку міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України та їхньої участі в європейських освітніх програмах. Розглянуто правові та нормативно-правові основи інтеграції України до Європейського освітнього простору. Проаналізовано міжнародні освітні програми та проекти для українських учених, описано їхній зміст, сутність і переваги. Наведено зведені дані про проекти в галузі вищої освіти й участь у них українських організацій і установ. Зроблено висновок про зростання активності українських закладів вищої освіти в різних формах міжнародного співробітництва. Досліджується проблема міжнародної грантової допомоги українським науковцям, зокрема в умовах воєнного часу. У статті представлено ґрунтовну поняттєву базу грантрайтингу. Визначено поняття “грант” у сфері наукових досліджень. Проаналізовано види грантів, їхні переваги та недоліки. Подано корисну інформацію щодо специфіки грантової діяльності в Україні, проаналізовано актуальні напрями програм співробітництва в разі надання грантів. Зроблено висновок, що міжнародне співробітництво закладів вищої освіти України є невід’ємною складовою частиною інтеграції України до Європейського простору вищої освіти, важливим чинником посилення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, що неухильна інтеграція системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти сприяє підвищенню позицій вітчизняних університетів у міжнародних рейтингах. Визначено перспективи розвитку досліджуваного феномену в Україні та робиться акцент на посиленні дослідницького потенціалу, зорієнтованого на розв’язання проблем трансформації вищої освіти в контексті сучасних тенденцій, важливості відповідного спрямування тематики фундаментальних наукових досліджень.

Ключові слова: вища освіта, євроінтеграція, Європейський простір вищої освіти, міжнародне співробітництво, міжнародні програми, гранти.

Європейський простір вищої освіти активно розвивається шляхом реалізації міжнародних програм співробітництва, до яких залучаються все більше партнерів із країн, що не є членами Європейського Союзу (далі – ЄС).

Залучення нашої держави до різноманітних форм міжнародної співпраці є одним із стратегічних компонентів міжнародного наукового, науково-технічного й інноваційного співробітництва та частиною імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Окрім цього, приєднання України, свого часу, до міжнародних об’єднань, зокрема: Міжнародної асоціації університетів, Великої хартії університетів, Мережі східноєвропейських університетів, укладення двосторонніх угод між українськими і національними вищими окремими країн і різного роду закордонними та міжнародними інституціями слугувало процесу інтенсифікації міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України.

Однак варто зауважити, що особливості актуальності питання міжнародного співробітництва закладів вищої освіти як складової частини інтеграції України в Європейський освітній простір набуло з початком широкомасштабної війни на території нашої держави, оскільки функціонування системи вищої освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до викладання та/і навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

Важливими джерелами розгляду стану розробленості проблеми міжнародного співробітництва та забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти в сучасному світі вважаємо політичні й аналітичні документи Ради Європи із проблем міжнародного співробітництва; законодавчі акти України, що стосуються інтеграції в Європейський простір вищої освіти (закони, підзаконні акти, концепції тощо); матеріали та декларації самітів міністрів освіти країн – учасниць Болонського процесу; матеріали конференцій та зустрічей робочих органів Болонського процесу, у яких розроблено концептуальні засади досліджуваного феномену; інформаційні сайти, аналітичні та навчально-методичні матеріали міжнародних проєктів, ініційовані різними міжнародними грантодавачами.

Широке коло аспектів досліджуваної проблеми висвітлено в наукових працях вітчизняних (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, М. Бойченко, І. Вакарчук, І. Єременко, В. Загорський, К. Корсак, В. Кремень, В. Луговий, І. Мотунова, А. Сбруєва, В. Солощенко) і зарубіжних науковців (Ф. Альтбах, П. А. Корбет, Дж. Найт, П. Скотт, У. Тайхлер, Т. Уеллі). Однак питання міжнародного співробітництва закладів вищої освіти як складової частини інтеграції України в Європейський простір вищої освіти; види міжнародного співробітництва та міжнародної грантової допомоги українським науковцям, зокрема в умовах воєнного стану, залишаються відкритими.

Актуальність і мала розробленість проблематики зумовили вибір досліджуваного питання, який відповідає завданням Національної стратегії розвитку освіти України на 2021–2031 рр., положенням про забезпечення академічної мобільності студентів і викладачів, зокрема під час реалізації спільних з іноземними університетами академічних програм [1].

Отже, метою розвідки є з'ясування нормативних, організаційних і змістово-процесуальних засад реалізації міжнародних програм співробітництва України, визначення перспектив розвитку досліджуваного феномену в Україні.

Нормативно-правове забезпечення інтеграції України до Європейського простору вищої освіти. У нашій державі законодавство у сфері інтеграції з Європейським Союзом формується поступово. Для євроінтеграції в галузі вищої освіти найбільш важливою є Угода про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 431, гл. 23), якою визначено курс на активізацію співпраці в секторі вищої освіти, спрямованої на реформування та модернізацію системи вищої освіти, підвищення її якості та важливості, зближення систем вищої освіти в рамках Болонського процесу.

З-поміж законодавчих актів України, що стосуються інтеграції в Європейський простір вищої освіти (закони, підзаконні акти, концепції тощо), значущим є Закон України (далі – ЗУ) “Про вищу освіту”, ухвалений у 2014 р. Згідно із цим Законом міжнародна співпраця розглядається як інструмент державної політики, що забезпечує впровадження в українській освітній системі європейських норм і стандартів. У цьому ж Законі України містяться норми Болонського процесу, що спрямовані на якісну підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного й інноваційного розвитку країни.

Так, у розд. XIII цього Закону України “Міжнародне співробітництво” зазначається, що “з метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодії, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання; впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок вищих навчальних закладів, продажу їхніх патентів та ліцензій; залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у вищих навчальних закладах наукових, освітніх та інших програм” [2].

Принагідно зауважимо, що дві статті Закону також регламентують важливі для розвитку міжнародного співробітництва аспекти діяльності ЗВО – програми подвійних дипломів. У ст. 7 Закону “Про вищу освіту”, зокрема, визначено: “У разі здобуття особою вищої освіти за узгодженими між закладами вищої освіти, у тому числі іноземними, освітніми програмами заклади вищої освіти мають право виготовляти та видавати спільні дипломи за зразком, визначеним спільним рішенням учених рад таких закладів вищої освіти”. У ст. 75 п. 7 регламентовано такий вид міжнародної діяльності ЗВО, як “створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами вищої освіти, науковими установами, організаціями” [2].

Згідно із цим Законом було також створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти за моделлю європейських незалежних агенцій забезпечення якості. А зміни, ухвалені у 2020 р., до цього Закону посилюють європейську орієнтацію системи вищої освіти, оскільки запроваджують обов'язкову акредитацію навчальних програм, зменшують ліцензування освітньої діяльності в системі вищої освіти, посилюють відповідальність за недотримання академічної доброчесності та передбачають застосування технологій ЗНО для вимірювання результатів навчання, здобутих на бакалаврському рівні, сприяють упровадженню дуальної освіти [2; 3; 4].

І наостанок, підготовлена фахівцями Міністерства освіти і науки (далі – МОН) України Стратегія розвитку вищої освіти на 2021–2031 рр. також спрямована на вирішення проблем шляхом організаційного забезпечення умов інтеграції в європейський і світовий науково-освітній простір, інтернаціоналізації науково-освітнього процесу й активного залучення іноземних студентів до навчання в Україні [1].

Міжнародні програми співробітництва: здобутки, результати, перспективи. Європейський освітньо-науковий простір завдяки його досягненням, зумовленим Лісабонською стратегією, Болонським процесом та формуванням Європейського наукового простору, стає дедалі більш відчутною і значущою реалією для наукового й освітнього простору України і Центрально-Східної Європи.

Інтеграція системи вищої освіти України в Європейський освітній простір посилюється. Зростання кількості реалізованих міжнародних проєктів, вітчизняних учасників, розвиток партнерських відносин між ЗВО з різних країн, розширення географії співпраці слугують вагомими свідченнями цього (Додаток 1).

Натепер загальна картина інтеграційного процесу України до Європейського простору вищої освіти у сфері міжнародного співробітництва є такою.

Першими в новій українській державі прикладами встановлення міжнародних академічних контактів було приєднання України до реалізації міжнародних програм академічного обміну та спільних навчальних програм. Україна брала участь у програмах ЄС “*Tempus*” (1993 р.) і “*Socrates*” (1995 р.), а також пов'язаних із нею програмах “*Comett*”, “*Lingua*” тощо. Відомо, що програма ЄС “*Темнус*” (далі – Програма) – це щорічна конкурсна програма зовнішньої допомоги ЄС для модернізації системи вищої освіти у країнах – партнерах ЄС шляхом співпраці між ЗВО держав – членів ЄС з країн партнерів. Вона реалізовувалася з 1990 по 2013 рр. і охоплювала чотири етапи.

Упродовж 1993–2013 рр. учасниками Програми в нашій державі були приблизно 140 ЗВО і галузевих академій наук України. За цей період було профінансовано 338 проєктів за участі організацій з України, бюджет 20 років реалізації Програми в Україні становив приблизно 85 млн євро [5].

Наступним кроком було членство України в рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій *“Горизонт 2020”* (2015 р.) [6]. Дане членство надало українським учасникам рівноправного статусу з їхніми європейськими партнерами, а також відкрило можливості впливу на формування змісту зазначеної програми.

“Горизонт 2020” – це найбільша рамкова програма Європейського Союзу з фінансування науки й інновацій із загальним бюджетом приблизно 80 млрд євро, розрахована на 2014–2020 рр.

Програма сконцентрована на виконанні трьох головних завдань: зробити Європу привабливим місцем для першокласних науковців; сприяти розвитку інноваційності та конкурентоспроможності європейської промисловості та бізнесу; за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства.

Відповідно до цих завдань, програму “Горизонт 2020” поділено на три основні напрями, як-от:

1. Передова наука, яка є відкритою для високоякісних індивідуальних і командних дослідницьких проєктів у всіх галузях знань, гуманітарних також.

2. Лідерство в галузях промисловості, у яких фінансується розроблення нових технологій і матеріалів, включно з ІКТ, та космічні дослідження; окрім того, у межах цього напрямку доступні фінансові інструменти для впровадження інновацій у малому та середньому бізнесі.

3. Суспільні виклики, із широким спектром дослідницьких проєктів: від поліпшення якості транспорту, їжі, системи охорони здоров’я та безпеки до питань європейської ідентичності та культурної спадщини.

Варто зауважити, що українські установи й організації з кожним роком беруть все активнішу участь у програмі “Горизонт 2020”. Починаючи із 2014 р. і станом на липень 2020 р. українські учасники отримали 182 гранти на суму 31 830 тис. євро. Загальна кількість українських організацій, що взяли в ній участь, – 256.

Найбільша кількість проєктів припадає на такі установи й організації: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 8; Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” – 7; Спілка геологів України – 7; ТОВ “Нанотехноцентр” – 6; Інститут фізики Національної академії наук України – 6.

Найбільше фінансування було залучено такими установами: Національним аерокосмічним університетом ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” – 2,06 млн євро; ННЦ “Харківський фізико-технічний інститут” – 1,41 млн євро; ТОВ “Нанотехноцентр” – 1,34 млн євро; ТОВ “Політеда Клауд” – 1,22 млн євро; ТОВ “SolarGaps” – 1,05 млн євро.

До ланцюга подій, які розкривають євроінтеграційний шлях нашої держави до Європейського дослідницького простору, відносимо також підготовку документа *“Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA)”* (2018 р.) [7], розробленого МОН України разом із широким колом стейкхолдерів. До процесу підготовки долучилися 60 представників від міністерств, комітетів Верховної Ради, Національної академії наук, галузевих академій, провідних вишів, міжнародних і громадських організацій.

Документ був схвалений рішенням колегії МОН і передбачає шість пріоритетів інтеграції української науки до Європейського дослідницького простору: 1) ефективність національної дослідницької системи; 2) спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами; та/і оптимальне використання державних інвестицій у дослідницьку інфраструктуру; 3) вільний ринок праці дослідників; 4) гендерна рівність і комплексний гендерний підхід у сфері науки; 5) оптимальні обмін і трансфер наукових знань; 6) міжнародне співробітництво.

Кожен пріоритет включає цілі, заходи й інструменти, а також індикатори їх досягнення.

Окрім цього, станом на вересень 2020 р. Україна долучилась до реалізації 5 проєктів у рамках *“Програми “EUREKA”*” [8] (4 мережових проєкти, 1 кластерний проєкт). Функціонування Міжнародної європейської інноваційної науково-технічної програми “EUREKA” в Україні здійснюється відповідно до Заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі “EUREKA” та Закону України “Про ратифікацію Заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі “EUREKA””. Основними документами програми “EUREKA” є Ганноверська декларація, яка визначає основні принципи програми, і Меморандум про взаєморозуміння між членами програми “EUREKA”. Натепер у рамках Програми “EUREKA” функціонують 7 кластерів.

Участь України у програмі *“Горизонт Європа 2021–2027”* [9] (найбільша рамкова програма ЄС із фінансування науки й інновацій із загальним бюджетом понад 95,5 млрд євро). Програма “Горизонт Європа” є продовженням восьмої рамкової програми ЄС із досліджень та інновацій “Горизонт 2020”, важливою для українських учених і новаторів, адже вона дозволяє використовувати європейські інструменти конкурсного фінансування та надання грантової підтримки; забезпечує умови для проведення спільних досліджень із країнами – членами ЄС; надає доступ до дослідницької інфраструктури країн – членів ЄС і сприяє розбудові матеріально-технічної бази в Україні.

Із 2014–2020 рр. українські заклади вищої освіти – активні учасники *“Програми ЄС Еразмус+”* (з бюджетом 14,8 млрд євро) у сфері вищої освіти з міжнародної академічної мобільності, співпраці між

університетами і Європейських студій, мобільності для молоді, розвитку потенціалу вищої освіти, проєктів співпраці для розвитку інновацій і обміну успішними практиками, розвитку потенціалу молоді, стратегічного партнерства, проєктів підтримки реформ, конкурсів Жана Моне тощо. Згідно з даними сайту Національного офісу “Еразмус+” співпраця є різновекторною. У 2019 р. з бюджетом 3,37 млрд євро Erasmus+ підтримав понад 940 000 освітніх програм за кордоном, профінансував приблизно 111 500 організацій і майже 25 500 проєктів (Програма “Еразмус +”, 2019 р.) [10].

У березні 2021 р. відкрилися нові конкурси “Програми ЄС “Еразмус+” 2021–2027 рр.” з бюджетом понад 26 млрд євро, яка має бути більш інклюзивною, цифровою й екологічною (Програма ERASMUS MUNDUS).

Загалом, українські ЗВО беруть активну участь у проєктах академічної мобільності, зокрема, протягом 2014–2020 рр. реалізовано майже 1,9 тис. проєктів на 54 млн євро. Кількість учасників з України становила 11,5 тис. осіб. Значна кількість (17,3 тис. осіб) представників України бере участь у програмах мобільності для молоді. Значно меншою є участь у проєктах, що пов’язані з навчанням / викладанням на магістерських програмах і PhD.

Можливості грантової підтримки українським науковцям в умовах війни. Одним із ключових завдань в умовах війни є забезпечення міжнародної грантової допомоги українським науковцям. У зв’язку зі скороченням фінансування наукової сфери в Україні та загостренням соціально-економічної ситуації через воєнний стан для українських учених велике значення мають можливість отримання іноземних грантів і участь у спільних наукових проєктах. Основними мотивами отримання іноземних грантів і участі в міжнародних проєктах для українських учених є можливість професійної реалізації та визнання українських наукових розробок світовою спільнотою. Проте не всі українські дослідники можуть подати запити на гранти, оскільки для написання статей для світових наукових видань необхідно мати належні знання з англійської мови. До того ж відсутність досвіду подачі запитів на гранти або неможливість переїзду до іншої країни на час проведення дослідження стають на заваді українським ученим [11].

Грантова підтримка запроваджується з метою підвищення рівня наукових досліджень і науково-технічних розробок, розвитку науково-технічного потенціалу та підвищення рівня конкурентоспроможності вищих закладів освіти, збереження та розвитку матеріально-технічної бази, наукового стажування наукових працівників, організації та проведення конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, інших заходів із популяризації науки [12].

Як механізм фінансування наукових досліджень грант має такі особливості [13]: безоплатність (він надається безкоштовно); безповоротність; цільовий характер, адресність підтримки; суспільна корисність; конкурсність.

Використання процедури рецензування (peer-review) як ключового елемента оцінки дослідницьких проєктів, заявлених на конкурс, визначає символічну цінність грантів. Високо оцінюючи грантові заявки, своїм авторитетним рішенням експерти “гарантують” відповідність дослідження високим вимогам науковості, актуальності, новизни.

Нині грантова активність виходить зі сфери суто індивідуального інтересу самих науковців і все більше становить значний інтерес для керівництва організацій, співробітниками яких вони є. Водночас частина грантів, яка варіюється залежно від внутрішніх правил і статутних умов організацій, надходить до бюджету закладів вищої освіти з метою підтримки й розвитку інфраструктури, забезпечення інших потреб. До того ж у багатьох країнах успішність наукових організацій у залученні конкурсного фінансування є одним з основних критеріїв оцінки їхньої результативності, який використовується під час розподілу бюджетних коштів, що виділяються на науку. Так, кількість грантів, які отримали вчені, є важливим компонентом престижу університету, його наукової репутації. Як бачимо, кількість грантів, які має заклад вищої освіти, підвищує його рейтинг в освітньо-науковому просторі. Цьому сприяють досягнуті в результаті такої проєктно-грантової діяльності ключові показники: публікація статей у виданнях, які індексуються у наукометричних базах SCOPUS та WoS, захищені докторські та кандидатські дисертації, отримані патенти України на винаходи, авторські свідоцтва на наукові твори тощо.

Розглянемо види грантів. *Залежно від можливості участі в конкурсі на грант є:* 1) відкриті гранти – коли до участі допускаються всі заявники, які відповідають установленим вимогам організації-донора; 2) закриті – якщо участь можуть брати лише ті заявники, які відповідають певним особливим умовам грантового фінансування.

Залежно від проєкту, на який надається грант, гранти поділяються на такі: реалізацію соціального проєкту; здійснення наукового дослідження; навчання; з метою академічної мобільності; для підвищення кваліфікації.

Гранти залежно від кількості виконавців можуть бути: 1) індивідуальні, що передбачають участь у проєкті однієї людини, яка є водночас керівником і виконавцем робіт за грантом); 2) колективні, які спрямовані на реалізацію проєкту групою осіб від двох і більше, що належать до однієї організації; 3) партнерські гранти – близькі до колективних, оскільки передбачають здійснення проєкту проєктною командою, але відмітною рисою партнерського гранту є участь у ньому людей із різних організацій, можливо, представників різних країн [14].

За тривалістю гранти поділяються на такі: 1) грант на тривале стажування чи навчання; 2) короткотривалі конкурси (програми грантів, які спрямовані на досягнення певних цілей і завдань та проводяться благодійними фондами один раз); 3) циклічні конкурси (програми грантів, які повторюються через певні проміжки

часу, як-от раз – двічі на рік); 4) постійні конкурси (програми грантів, які не мають визначених термінів подання заявок на фінансування) тощо.

Залежно від форми доступу гранти можуть бути: 1) відкриті (коли до участі допускаються всі організації, які відповідають визначеним вимогам донорської організації, наприклад, НПО має бути внесена до Реєстру неприбуткових організацій); 2) закриті (коли допускаються лише НПО, що відповідають особливим умовам грантової програми, наприклад, тільки регіональні партнери донорської організації або НПО, які раніше отримували (або не отримували) гранти від даного (або іншого) фонду, НПО визначеної адміністративної області тощо).

Після розгляду видів грантів за доцільне вважаємо обговорити їхні переваги та недоліки. Серед переваг грантової підтримки можна виділити такі [13; 14]: 1) грант дозволяє отримати досить велику суму коштів на тривалий період часу; 2) підвищення рівня наукометричних показників науковців університету (якщо дослідження цінні, то на них роблять значні посилення, цитування, формується високий h-індекс науковця); 3) можливість публікації результатів досліджень у високореєтингових міжнародних виданнях, які індексуються міжнародними наукометричними базами “Scopus” та “Web of Science”, зокрема спільно із закордонними колегами, оскільки витрати на це закладаються в бюджеті проекту; 4) забезпечення міжнародної кооперації із провідними науковими школами (оскільки для розроблення й ефективної реалізації проекту найкраще залучати партнерів, які працюють над подібними дослідженнями, обмінюються досвідом); 5) є конкурсний відбір проєктів, що дозволяє визначити оптимальний спосіб вирішення проблеми, оскільки обирається найбільш життєздатний, найефективніший проєкт. Це породжує здорову конкуренцію між аплікантами та стимулює до розроблення ефективних проєктів, спрямованих на вирішення актуальних проблем; 6) підготовка і подальша реалізація гранту виступають чинниками, що дисциплінують учасників і сприяють чіткому розподілу та закріпленню обов’язків; 7) у разі встановлення продуктивних взаємин між вищим закладом освіти та грантонадавачем, належного виконання відповідних програм чи проєктів грантонадавач і надалі буде схильний фінансувати проєкти даної організації.

Недоліки грантів такі: 1) у кожного фонду (грантонадавач) є свої обмежені пріоритети, які можуть змінюватися; 2) процес ухвалення рішення щодо надання або неподання гранту триває зазвичай досить довгий час; 3) грантові кошти надходять до реципієнта поетапно і досить повільно; 4) у багатьох випадках грантова підтримка не передбачає покриття експлуатаційних і накладних витрат тощо.

Висновки. Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного й інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової частини національної культури й освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. Досягнення мети підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності через економічне оновлення, поліпшення в соціальній сфері, охороні довкілля на основі отримання та поширення нових знань, щільного соціального згуртування можливе за розширеної грантової підтримки наукової діяльності та створення сприятливих умов щодо розвитку приватної ініціативи.

Міжнародна співпраця вищих закладів освіти є необхідним напрямом оптимізації підготовки фахівців і євроінтеграції України у світовий освітній простір. Для виконання завдань, зазначених вище, необхідно розширювати міжнародні контакти через укладання угод і здійснення спільних проєктів, посилити процес обміну досвідом провідних навчальних закладів та індивідуальну мобільність тощо. Перспективи розвідок щодо концептуальних напрямів у контексті міжнародного співробітництва як складової частини євроінтеграції України до Європейського простору вищої освіти ми вбачаємо у вивченні інноваційних підходів до організації навчального процесу в закладах вищої освіти.

ДОДАТОК 1.

Зведені дані про проєкти в галузі вищої освіти й участь у них українських організацій та установ

Розвиток потенціалу вищої освіти (KA211), реалізовано 48 проєктів міжнародної співпраці з бюджетом 43 млн євро. Взяли участь: 271 партнер з України, серед яких 106 ЗВО, з яких 4 були координаторами / грантоотримувачами.
Альянси європейських університетів (KA2): реалізовано 1 проєкт, ЗВО з України був асоційованим партнером.
Стратегічні партнерства (KA2) в освіті: 6 стратегічних проєктів партнерства у вищій освіті, реалізовано 7 проєктів із бюджетом 1015,6 тис. євро; у сфері освіти дорослих реалізовано 12 проєктів, у яких брали участь громадські організації та ГО та два ЗВО як партнери.
Стратегічні партнерства (KA2) у відповідь викликам COVID-19: for Digital Education Readiness, реалізовано 2 проєкти із 2 ЗВО як партнерами; for Creativity – 2 проєкти із 2 ГО як партнерами.
Підтримка реформ у сфері освіти (KA3): реалізовано 5 проєктів Peer to Peer & Networks Support за участі МОН України та ENIC/NARIC Ukraine.
Проєкти напряму Жана Моне: із 2014 по 2020 рр. було реалізовано 121 проєкт за участю 57 організацій-виконавців з України, зокрема: 45 ЗВО, 2 дослідницькі інститути, 10 громадських організацій (Україна у Програмі ЄС “Еразмус+”, 2020 р.).

Використана література:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. 71 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Сбруєва А., Сременко І. Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору : монографія / за заг. ред. А. Сбруєвої. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 254 с.
4. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип. 16. 560 с.
5. Національний Еразмус+ офіс в Україні/National Erasmus+ Office – Ukraine. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/news/1229-nacionalnij-jerazmus-ofis-v-ukrajini.html>.
6. “Горизонт 2020”. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en.
7. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>.
8. EUREKA. URL: <https://www.eurekanetwork.org/>.
9. Горизонт Європа 2021–2027. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5176:programa-es-gorizont-evropa-novi-mozhливosti-dlya-naukovtsiv&catid=8&Itemid=350.
10. Програма “Еразмус +”. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>.
11. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник / за заг. ред. С. Шкарлета. Київ ; Чернівці : Букрек. 2022. 140 с.
12. Кучин С. Особливості грантової підтримки наукової та науково-технічної діяльності в Україні за рахунок коштів державного бюджету. 2021. *Соціально-гуманітарний вісник*. С. 33–36.
13. Проєктна діяльність як фактор підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) / З. Криховецька та ін. *Прийзовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6 (17). С. 144–152. DOI: 10.32840/2522-4263/2019-6-28.
14. Марченко О., Сушко Д. Методичні рекомендації щодо участі у грантових програмах та конкурсах. Дніпро : ДДУВС, 2018. 68 с.

References:

1. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 [Strategy of development of higher education in Ukraine on 2021–2031]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv. 71 s. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” vid 01.07.2014 № 1556–VII iz zminamy [Law of Ukraine “On Higher Education”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 13.09.2022).
3. Sbrueva A. A., Yeremenko I. V. (2019). Formuvannia yevropeiskoho vymiru zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v konteksti internatsionalizatsii osvitnoho prostoru [Formation of the European dimension of quality assurance of higher education in the context of the internationalization of the educational area] : monohrafiia / za zah. red. A. A. Sbruevoi. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 254 s. [in Ukrainian].
4. Vashchuk F. H. (2011). Intehratsiia v yevropeyskyi osvitnii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational area: achievements, problems, prospects] : Monohrafiia / Za zah. red. F. H. Vashchuka. – Uzhhorod : ZakDU, 560 s. (Seriia “Levointehratsiia: ukrainskyi vymir” ; Vyp. 16) [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi Erazmus+ ofis v Ukraini [National Erasmus+ Office – Ukraine]. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/news/1229-nacionalnij-jerazmus-ofis-v-ukrajini.html> (data zvernennia: 13.09.2022).
6. “Horyzont 2020” [“Horizon 2020”]. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en (data zvernennia: 13.09.2022).
7. “Dorozhnia karta intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskoho prostoru (ERA-UA)” [“Road map of Ukraine’s integration into the European Research Area (ERA-UA)”]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf> (data zvernennia: 13.09.2022).
8. “EUREKA” [“EUREKA”]. URL: <https://www.eurekanetwork.org/> (data zvernennia: 13.09.2022).
9. “Horyzont Yevropa 2021–2027” [“Horizon Europe 2021–2027”]. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5176:programa-es-gorizont-evropa-novi-mozhливosti-dlya-naukovtsiv&catid=8&Itemid=350 (data zvernennia: 13.09.2022).
10. Prohramma “Erazmus+” [Erasmus + program]. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/> (data zvernennia: 13.09.2022).
11. Shkarlet S. M. (2022). Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist [Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activities] : Naukovo-metodychnyi zbiryk / za zahalnoiu red. S. M. Shkarleta. Kyiv – Chernivtsi : Bukrek. 140 s. [in Ukrainian].
12. Kuchyn S. P. (2021). Osoblyvosti hrantovoi pidtrymky naukovoї ta naukovo-tekhnichnoi diialnosti v Ukraini za rakhunok koshtiv derzhavnoho biudzhetu [Peculiarities of grant support for scientific and scientific-technical activities in Ukraine at the expense of the state budget]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk*. S. 33–36 [in Ukrainian].
13. Krykhovetska Z. M., Kropelnytska S. O., Kondur O. S. (2019). Proiektna diialnist yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti vitchyznianskykh zakladiv vyshchoi osvity (ZVO) [Project activity as a factor in increasing the competitiveness of domestic institutions of higher education]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*. Vypusk 6 (17). S. 144–152. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-28>. [in Ukrainian].
14. Marchenko O. V., Sushko D. O. (2018). Metodychni rekomendatsii shchodo uchasti u hrantovykh prohramakh ta konkursakh [Methodological recommendations for participation in grant programs and competitions] / Marchenko O. V., Sushko D. O. Dni-pro : DDUVS. 68 s. [in Ukrainian].

Grynyuk S., Zaytseva I. The international cooperation of higher education institutions as a component of Ukraine's integration into the European higher education area

The work reveals the problems of integration of higher education institutions of Ukraine into the European area of higher education. An analysis of the development of international cooperation of higher education institutions of Ukraine and their participation in European educational programs was carried out. The legal and regulatory foundations of Ukraine's integration into the European educational area are considered. International educational programs and projects for Ukrainian scientists are analyzed, their content, core and advantages are described. Summarized data on projects in the field of higher education and the participation of Ukrainian organizations and institutions in them are given. A conclusion was made about the increasing activity of Ukrainian institutions of higher education in various forms of international cooperation. The problem of international grant support to Ukrainian scientists is studied, in particular in wartime conditions. The article presents a thorough conceptual basis of grant writing. The concept of "grant" in the field of scientific research is defined. Types of grants, their advantages and disadvantages are analyzed. Useful information on the specifics of grant activity in Ukraine was provided, current directions of cooperation programs in the provision of grants were analyzed. It was concluded that international cooperation of higher education institutions of Ukraine is an integral component of Ukraine's integration into the European Higher Education Area, an important factor in strengthening its competitiveness in the market of educational services, and that the steady integration of the higher education system of Ukraine into the European Higher Education Area contributes to the improvement of the positions of domestic universities in international rankings. The prospects for the further development of the studied phenomenon in Ukraine are determined, and the emphasis is placed on the fact that the strengthening of the research potential, aimed at solving the problems of the transformation of higher education in the context of modern trends, is important to appropriately direct the topics of fundamental scientific research.

Key words: higher education, European integration, European Higher Education Area, international cooperation, international programs, grants.

UDC 378.014.24

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.11>

Gromov I., Kolomiets A., Suprun M., Kolomiets T., Hordiienko Y.

**INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE
AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE GLOBALIZATION PROCESS**

Internationalization of education in general and higher education, in particular, is an essential condition for maintaining a high level of competitiveness in the market of educational services of both a separate institution and the national education system in general, especially in a globalizing world. Based on the analysis of the works of foreign and national scientists, the authors conclude that educational globalization is a complex phenomenon that arose and is developing under the influence of political, economic, and cultural globalization factors. The authors of the article clarified the main priorities, goals, methods, tools, and expected results of the internationalization of the higher education system in Ukraine, taking into account modern European trends in the development of the educational services market. The following priorities of the internationalization of the educational services market in Ukraine are defined: strengthening of Ukraine's position in the international arena; readiness of Ukraine to act on the educational services market; activation of the institutional development process of domestic institutions of higher education; development of international educational and scientific activities by establishing permanent strategic partnership relations between the Ukrainian universities and other countries' ones. The article also reveals four main types of educational services export that Ukraine should actively develop: students' mobility, academic mobility, academic partnership, and educational expansion. Increasing the export of educational services to the EU should become the object and subject of a purposeful national policy of the Ukrainian state, focused on solving not only educational, but also economic, social, and political problems. In terms of modern all-European trends in the development of higher education, the authors identify the following issues as the main directions of the higher education system development in Ukraine: modernization and introduction of new educational programs and innovative technologies; creation of appropriate conditions for attracting qualified scientific and pedagogical personnel, including foreign ones; internationalization of the scientific and educational environment; intensification of academic and scientific mobility of students and teachers, the establishment of partnership relations with leading educational institutions of Europe and the world; development and improvement of the foreign language environment.

Key words: educational services market, European Union, experience, globalization, higher education, integration, internationalization, Ukraine.

(статтю подано мовою оригіналу)

Granting Ukraine the official status of a candidate for joining the European Union has legally and finally established the European integration choice of the Ukrainian people at the international level. This issue emphasized the need to study, realize and apply the positive experience of the leading European countries in terms of higher education system improvement in Ukraine. In terms of globalization and European integration, the issue of adequate